

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

ROSJA

Wczoraj, dziś i jutro

Polityka – Kultura – Gospodarka – Religia

Pod redakcją Joachima Dieca, Anny Jach i Michała Kuryłowicza

Tom 21

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Kraków

Copyright by individual authors, 2017

Recenzent
prof. dr hab. Andrzej Czajowski

Redakcja
Joanna Hańczkiewicz

Projekt okładki
Dorota Furas

ISBN 978-83-7638-902-8

DOI: <https://doi.org/10.12797/9788376389028>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Pamięci Profesora Andrzeja Chodubskiego poświęcam

Anna Jach

Kraków 2017

Spis treści

Rozdział 1

Anna Jach

Proces „implementacji strategii” rewolucji – koncepcje, metody, doświadczenia	9
--	---

Rozdział 2

Karolina Maćko

Proletariaccy jakobini – rewolucja francuska i przewrót październikowy w perspektywie porównawczej. Ideały Wielkiej Rewolucji 100 lat później	31
---	----

Rozdział 3

Sebastian Torlop

Geopolityczne znaczenie Syberii w perspektywie globalnego ocieplenia	45
---	----

Rozdział 4

Witalii Kariev

Autonomiczno-federacyjne koncepcje Wołodymyra Wynnyczenki w kontekście polityki jego rządu wobec Rządu Tymczasowego	59
---	----

Rozdział 5

Dymitr Romanowski

Historia, polityka a zbawienie	71
--------------------------------------	----

Rozdział 6

Aleksandr Sungurow

Rosyjskie i radzieckie tradycje udziału przedstawicieli środowiska akademickiego w polityce: Władimir Wiernadski, Andriej Sacharow i inni	81
---	----

Rozdział 7

Kinga Osierda

- Współczesne *Беспризорные дети* – przedstawienie
 problemu samotności wśród rosyjskich dzieci 91

Rozdział 8

Katarzyna Duda

- Niewolnicy wolności (Swietłana Aleksijewicz, *Czasy
 secondhand. Koniec czerwonego człowieka*) 101

Rozdział 9

Elżbieta Żak

- Karnawał rewolucji (Olga Sławnikowa, 2017) 113

Rozdział 10

Michał Kuryłowicz

- Rewolucja oraz dzieje ZSRR w perspektywie rosyjskiej
 edukacji historycznej 125

Rozdział 11

Roman Sawienkow

- Rewolucja z 1917 roku w procesach politycznych
 współczesnej Rosji 137

Rozdział 12

Irina Orłowa

- Tworzenie mechanizmów samoregulacji i kształtowanie
 systemu demokracji we współczesnej Rosji 145

Rozdział 13

Anna Jach

- Pieriestrojka* – reformowanie spuścizny rewolucji 157

Rozdział 14

Rafał Lisiakiewicz

- Model gospodarczy Rosji Putina a spuścizna
 potransformacyjna. 189

Rozdział 15

Anna Jach

- „Implementacje strategii” zmiany. Próba bilansu 205

- Bibliografia 217

- Noty o autorach 231

ROMAN SAWIENKOW <https://orcid.org/0000-0002-1643-2444>
Uniwersytet Państwowy w Woroneżu

Rozdział 11

Rewolucja z 1917 roku w procesach politycznych współczesnej Rosji

Termin „rewolucja” przeszedł w Rosji oryginalne transformacje. W całym okresie władzy radzieckiej rewolucja była nie tylko otoczona honorem i szacunkiem, ale nadawano jej prawdziwie sakralne znaczenie. Rewolucja bolszewicka była przedstawiana jako początek nowej ery ludzkości. Dla udowodnienia przydatności i sukcesu rewolucji przytaczano osiągnięcia radzieckiej historii: tworzenie silnej bazy przemysłowej i zaawansowanych badań naukowych, tworzenie radzieckiego modelu społeczeństwa masowej konsumpcji i socjalnego państwa, loty kosmiczne i zwycięstwa sportowe, ekspansję na arenie międzynarodowej i wpływy kulturowe, a przede wszystkim – zwycięstwo w II wojnie światowej (Соловей, 2016, s. 13-14).

Prezydent ZSRR Michaił Gorbaczow, rozpoczynając *pierestrojkę*, zaapelował o przywrócenie ideałów październikowych. Rosyjski przywódca Borys Jelcyn w swojej walce ze związkowym centrum postrzegał siebie jako rewolucjonistę i był dumny z tej roli. Na przykład sierpniowe wydarzenia z 1991 roku w Rosji długo nazywano „rewolucją sierpniową”, z pozytywną konotacją. Próba zrównania znaczenia tych dwóch wydarzeń pokazuje pełen szacunku stosunek do wydarzeń z 1917 roku. Później

zaczęła się jednak stopniowa dewaluacja znaczenia słowa „rewolucja”. Każda rewolucja, a zwłaszcza bolszewicka, była przedstawiana jako wyjątkowo negatywny proces. Dziś władze postrzegają ją wyłącznie jako zagrożenie dla istniejącego systemu, jak zniszczenie i chaos (Глыхова, 2017a).

Na przykład rosyjski premier Dmitrij Miedwiediew powiedział latem 2016 roku: „(...) rewolucje w ogóle nie są nam potrzebne, wyczerpaliśmy już nasz limit w ubiegłym stuleciu” (РБК, 2016). Dyrektor Służby Wywiadu Zagranicznego Federacji Rosyjskiej, przewodniczący Rosyjskiego Towarzystwa Historycznego Siergiej Naryszkin mówił jeszcze bardziej bezpośrednio:

W wielu krajach odbywa się w ostatnich latach import tzw. rewolucyjnych technologii i kolorowych rewolucji, które zawsze przynoszą ze sobą krew, śmierć obywateli, zniszczenie i katastrofę dla krajów, które padły ofiarą takich eksperymentów. Ale w pamięci genetycznej narodu rosyjskiego żywe jest wyobrażenie o cenie rewolucji i wartości stabilności (Первое заседание, 2017).

Negatywny stosunek do rewolucji został podchwycony przez uczonych:

(...) nawet pozbawione przemocy i rozlewu krwi rewolucje niszczą ustalony porządek rzeczy i prowadzą do chaosu społeczeństwa i życia gospodarczego. Nawet najbardziej liberalne i demokratyczne w swoich hasłach i intencjach rewolucje nieuchronnie pociągają za sobą poważne kryzysy gospodarcze, czy wręcz katastrofy

– powiedział popularny politolog Walerij Sołowiej (Соловей, 2016, s. 13-14).

Obawy polityków wynikają z kilku powodów. Po pierwsze, socjologowie odnotowują pewien podział współczesnego społeczeństwa rosyjskiego w ocenie tragicznych wydarzeń sprzed 100 lat. Według Ogólnorosyjskiego Centrum Badań Opinii Publicznej (WЦИОМ) w październiku 2017 roku pamięć o Wielkiej Rewolucji Rosyjskiej nadal jeszcze bardziej dzieli współczesne społeczeństwo rosyjskie, niż je jednoczy. Na przykład 46% respondentów uważa, że rewolucja październikowa wybuchła w interesie większej części społeczeństwa i taka sama liczba respondentów wyraziła odmienne zdanie. Ogólnie rzecz biorąc, Rosjanie raczej pozytywnie oceniają skutki rewolucji październikowej dla kraju (ВЦИОМ, 2017b). Jak wynika z badań socjologów Centrum Le-

wady, 48% mówi o raczej pozytywnej roli październikowych wydarzeń z 1917 roku, a 31% o negatywnej (Левада-Центр, 2017).

Oczywiście wydarzenia sprzed 100 lat nie mogą sprowokować poważnych konfliktów społecznych. Nie żyją już uczestnicy tamtych wydarzeń, narodziło się i wyrosło nowe pokolenie, które nigdy nie uczestniczyło w tradycyjnych radzieckich listopadowych obchodach rocznicowych. Jednak niejednoznaczność oceny wydarzeń rewolucyjnych podaje w wątpliwość sukcesy władzy radzieckiej, które są podstawowym fundamentem pamięci historycznej i przedmiotem dumy większości Rosjan.

Po drugie, 100. rocznica rewolucji to okazja dla lewicy, aby na nowo włączyć siebie i swoje ideały w dyskurs publiczny, aby porównać przedrewolucyjne problemy rosyjskiego imperium ze współczesnymi wyzwaniami stojącymi przed Rosją. Wszystkie „wielkie rewolucje” niosły ze sobą pewne ideały, które zawsze i wszędzie będą poruszać umysły i serca milionów ludzi. Człowiek zawsze będzie dążył do wolności, sprawiedliwości, równości szans; te wartości zawsze będą miały ogromny potencjał mobilizacyjny (Глыхова, 2017a). Jak pisała Theda Skocpol,

(...) rewolucje społeczne generowały modele i ideały, odznaczające się ogromnym międzynarodowym znaczeniem i wpływem – tam zwłaszcza, gdzie społeczeństwa, które przeszły transformację, były duże i geopolitycznie ważne, były rzeczywistymi lub potencjalnymi supermocarstwami (...). Wpływają one również na zagranicznych przeciwników rewolucyjnych ideałów, którzy muszą odpowiadać na wyzwania czy zagrożenia płynące ze strony rosnących w siłę państw narodowych zrodzonych przez rewolucje (Скочпол, 2017, s. 24-25).

Wobec popularności we współczesnej Rosji wartości sprawiedliwości i równości dla władz nie jest pożądane, aby stwarzać korzystne warunki dla konsolidacji komunistycznych ugrupowań, w tym Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej, która przypisuje sobie wszystkie osiągnięcia radzieckiej epoki.

W rezultacie władze nie mogą nie określić swojego stosunku do rosyjskiej rewolucji, ale niebezpieczne jest też obchodzenie jubileuszu na szeroką skalę. Dnia 19 grudnia 2016 roku prezydent Rosji Władimir Putin podpisał rozporządzenie w sprawie przygotowania i przeprowadzenia obchodów poświęconych 100. rocznicy rewolucji 1917 roku w Rosji

(Распоряжение, 2016). Zgodnie z tym dokumentem Rosyjskie Towarzystwo Historyczne powołało Komitet Organizacyjny, w skład którego weszli czołowi historycy, przedstawiciele społeczności akademickiej, dyrektorzy muzeów, bibliotek, archiwów, organizacji kulturalno-oświatowych oraz organizacji społecznych. Ideologiczna koncepcja organizowanych wydarzeń polegała nie tylko na pogodzeniu opinii publicznej z jednym z głównych wydarzeń rosyjskiej historii, lecz także na konsolidacji samych historyków. Rosyjscy historycy włożyli wiele wysiłku w opracowanie standardu historycznego-kulturowego oraz przygotowanie na jego podstawie nowych podręczników do historii Rosji (Первое заседание, 2017).

Komitet Organizacyjny wysłał do regionalnych i federalnych instytucji naukowych, oświatowych i kulturowych zapytania o informacje na temat planowanych i bieżących obchodów. Okazało się, że w Rosji zaplanowano tysiące regionalnych i miejskich wydarzeń poświęconych tematyce rewolucyjnej. Wśród nich były „okrągłe stoły”, koncerty, wystawy, a nawet specjalne projekty dla osób niepełnosprawnych. Spośród wszystkich tych projektów Komitet Organizacyjny musiał wybrać najbardziej znaczące, które ostatecznie złożyły się na „twarz” roku jubileuszowego. Takich projektów było 118; następnie dodano do nich kolejne 20 inicjatyw regionalnych. Zrealizowano prawie wszystkie projekty z tego planu (Сергей Нарышкин, 2017).

Wszystkie obchody rocznicy rewolucji odbywały się pod znakiem pojednania sił politycznych w celu przeciwdziałania powtórzeniu się podobnego przebiegu współczesnych procesów politycznych (np. Итоги 1917-го, 2017). Jak wypowiedział się prezydent Rosji Władimir Putin o 100. rocznicy rewolucji: „(...) ta data będzie odebrana przez nasze społeczeństwo jako swoiste podsumowanie dramatycznych wydarzeń, które podzieliły kraj i ludzi, to będzie symbol przezwyciężenia tego podziału, symbol wzajemnego przebaczenia i akceptacji historii taką, jaką ona jest – z jej wielkimi zwycięstwami i tragicznymi stronicami” (Путин, 2017). Motyw pojednania powinien był odwieść uwagę od wydarzeń z 1917 roku i skupić ją na tragedii wojny domowej i znaczeniu pojednania narodowego.

Taka „selektywność” ze strony władzy pozwoliła ekspertom na wyciągnięcie wniosku, że temat rewolucyjny zostaje usunięty z przestrzeni

publicznej. Na pierwszy plan wysunięto temat imperialnej Rosji, a następnie, przechodząc obok organizacyjnego wkładu Lenina i rewolucji, temat zwycięstwa w II wojnie światowej i w ekspansji kosmicznej. Na tym tle Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa jest wydarzeniem o znaczeniu historycznym i kulturowym, niczym więcej. Przy obecnym przekonaniu, że rewolucje są złe, okazuje się, że wszyscy, którzy odegrali w nich kluczowe role, to antybohaterowie (Глыхова, 2017a).

Rzeczywiście historycy w trakcie 2017 roku przeprowadzili szeroko zakrojone prace nad odkryciem nowych dokumentów i publikacjami nowoczesnej literatury badawczej. Przez cały rok odbywały się wystawy dokumentów fotograficznych i zasobów internetowych, które odtwarzały wydarzenia sprzed 100 lat. Główną ideę nowego podejścia do historii rewolucji przedstawił Andriej Mieduszewskij, który krytykuje dominujący metodologiczny determinizm na rzecz wariantywnego obrazu przeszłości, starając się powstrzymać reinkarnację dawnych radzieckich mitów pozytywnie oceniających rewolucję październikową.

Podstawową wadą nowoczesnej międzynarodowej historiografii rewolucji jest to, że ona (przy ogromnej liczbie *case studies*) nadal obraca się w kręgu idei i koncepcji samej rewolucji, podając za uzasadnienie swoich pozycji jedną z ideologicznych konstrukcji rewolucyjnego mitu lub ich kombinacji

– pisze ten słynny rosyjski prawnik (Медушевский, 2017, s. 7).

Według naszych obserwacji władzom udało się uniknąć niebezpiecznej dla nich debaty publicznej w roku „niewygodnej rocznicy”. W ciągu roku niewiele dyskutowano o przyczynach wydarzeń rewolucyjnych, sprzecznościach, które uniemożliwiały rosyjskiemu imperium przejście na drogę reform. Tylko opozycyjna inteligencja dostrzega wiele wspólnych cech sytuacji przed rewolucją w 1917 roku i sytuacji we współczesnej Rosji (np. Зыгарь, 2017). Według Andrieja Kolesnikowa brak jakiegokolwiek napięcia w ocenie rewolucji wywołany jest najprawdopodobniej przez politykę historyczną władz, której cel w ostatnich latach stanowi konsolidacja narodu w oparciu o państwową wersję historii (Колесников, 2017; Сергей Нарышкин, 2017). Aleksandr Baunow jest przekonany, że w społeczeństwie rosyjskim nie ma szczególnej wrogości między zwolennikami i przeciwnikami rewolucji sprzed 100 lat. Istnieje jednak konkurencja pomiędzy władzą a opozycyjną inteligencją w kwestii podejścia do tematu represji, a reżim walczy z monopolizacją przez

swoich krytyków prawa do przedstawiania ofiar i nazywania aktualnych przeciwników spadkobiercami katów (Байнов, 2017).

Jednocześnie korekta pamięci historycznej nie rozwiązuje sprzeczności naszych czasów. Głównymi zagrożeniami we współczesnej Rosji pozostają duże nierówności majątkowe i prawne. W przestrzeni publicznej praktycznie nie da się zaobserwować prób omówienia społecznie akceptowalnych sposobów rozwiązania tych problemów. Ponadto w dyskursie publicznym nie ma zgody co do przyszłości kraju. Niektórzy chcą wrócić do porządku imperialnego (przywrócenie tożsamości kulturowej w formach imperialnych), inni do radzieckiego, a jeszcze inni opowiadają się za liberalną koncepcją rozwoju społecznego. Eklektyzm poglądów wyraźnie odzwierciedla współczesna symbolika państwowa wykorzystująca elementy imperialne, sowieckie i postsowieckie (Медушевский, 2017, s. 13).

Według Aleksandry Głuchowej próby odsunięcia wartości mobilizujących ludzi w 1917 roku na peryferie świadomości publicznej albo podmienienia ich czymś innym – jak w przypadku wartości sprawiedliwości, która jest nadal w czołówce wszystkich sondaży, ale z prawdziwym życiem z jego potwornym rozwarstwieniem społecznym nie ma nic wspólnego – mogą przynieść nowe problemy. Rewolucje nie pojawiają się przypadkowo – zawsze są wynikiem społecznej potrzeby zmian, która prędzej czy później utoruje sobie drogę. Oczywiście najlepiej, gdy zmiany zachodzą pokojowo, w odpowiednim czasie i za zgodą społeczeństwa. Ale to zależy od rządzących, od ich odpowiedzialności politycznej i myślenia strategicznego (Глыхова, 2017b).

Jednocześnie wśród Rosjan panuje konsensus co do niedopuszczalności rewolucji, ostrożnie negatywny stosunek do udziału w masowych akcjach protestacyjnych. Według danych WCIOM w ciągu 2017 roku około 25% respondentów uważało za możliwe ewentualne protesty w swojej miejscowości, a osobistą gotowość do udziału w masowych protestach wyrażało nie więcej niż 23% respondentów (Протестный потенциал, 2017).

W rezultacie rocznica rewolucji nie rozpoczęła publicznej dyskusji na temat błędów władzy, które były kluczowym katalizatorem katastroficznych procesów (wraz z I wojną światową). Rocznicą rewolucji nie stała się impulsem dla rosnącej popularności lewicowych sił politycz-

nych, które słabo wykorzystały ten powód, aby zmobilizować i zjednoczyć swoich zagorzałych zwolenników oraz rozszerzyć krąg wyznawców idei sprawiedliwości i równości. Jak słusznie zauważył Baunow: „(...) rewolucja w 100 lat później jest bezpieczna: z wyjątkiem wąskich grup partyjnych, nikt nie jest z niej dumny, nikt nie wysuwa wobec niej roszczeń, nikt nie uważa jej za swoją” (Баунов, 2017).

The 1917 Revolution in the Political Processes of Present-Day Russia

The article considers the strategy and tactics of the government in relation to the 100th anniversary of the Revolution in Russia. Despite a large number of scientific and information events, questions difficult for the authorities pertaining to the causes of the Russian Revolution and the mistakes on the part of the authorities of the Russian Empire did not become part of public debate. The Communist Party of the Russian Federation failed to take advantage of the anniversary and to consolidate the image of the party as capable of carrying the ideals of freedom and justice.

Революция 1917 года в политических процессах современной России

В статье рассматривается стратегия и тактика представителей государственной власти по отношению к 100-летию юбилею Революции в России. Несмотря на большое количество научных и информационных мероприятий, в сферу общественной дискуссии не попали «сложные» для власти вопросы причин революции в России, ошибок власти. Коммунистическая партия РФ не смогла воспользоваться юбилеем и закрепить за собой образ партии, способной нести идеалы свободы и справедливости.

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

Poddając ocenie transponowanie zdobyczy rewolucji do zmieniających się realiów zarówno sfery wewnętrznej, jak i zewnętrznej państwa rosyjskiego, przyznać należy, że wykazują się one niezwykle elastycznością i trwałością. Zjawisko to związane jest z pragmatycznym podejściem do definiowania obszarów implementacji strategii zmiany od samego początku państwowości rosyjskiej jako Rosji Radzieckiej. One bowiem, obok przebudowy ustrojowej i politycznej, pieriestrojki ideologicznej i transformacji gospodarczej, a także przeobrażeń struktury społecznej i przemodelowywania koncepcji polityki zagranicznej, stanowiły i nadal stanowią fundament konstytuujący dzisiejszą rzeczywistość polityczną Federacji Rosyjskiej i narodu rosyjskiego. Ze wszystkimi tego zjawiska konsekwencjami, zarówno tymi pozytywnymi, jak i negatywnymi. Budują one tożsamość kulturową, która wpływa na percepcję świata zewnętrznego, ale także pozwala odnaleźć się w rzeczywistości zachodzących przemian wewnętrznych.

www.akademicka.pl

